Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

A. L. Brugsma, *Specimen inaugurale continens Gymnasiorum apud Graecos Descriptionem.* Groningae 1855.

»Eine ausführliche Untersuchung über die Anlage und Ein»richtung der Gymnasien ist dem Zwecke dieses Buches fremd, »und wird vielleicht Gegenstand einer besonderen Schrift sein." Met het oog op deze woorden, die in den *Charikles* van Becker II. pag. 328 de korte beschrijving van een Gymnasium naar de opgave van Vitruvius voorafgaan, zullen wij zien, of bij eene nieuwe uitgave van dat voortreffelijke boek de uitgever het geschrift van den heer Brugsma zou kunnen aanhalen ten bewijze, dat Becker zich in zijne verwachtingen niet had bedrogen.

De Schrijver, die in zijne redeneringen meer van grondigheid dan van bondigheid schijnt te houden (hij verhaalt in eene voorrede van 6 bladzijden, waarom hij dit onderwerp gekozen, of liever waarom hij een ander onderwerp niet gekozen heeft), begint zijne verhandeling met een onderzoek naar den oorsprong van het woord γυμνάσιον, dat zich over 8 paginas uitstrekt. Γυμνάσιον komt van γυμνάζω, γυμνάζω van γυμνός. Daar zal wel niemand iets tegen hebben. Maar de Schr. is te weetgierig om niet nog verder te onderzoeken. Hij moet weten, wat het etymon is van γυμνός. Hij begint met de afleidingen der Grammatici mede te deelen. Volgens hen komt γυμνός van κύπτω of παρὰ τὸ γυῖα μόνα ἔχειν. Op dat woord γυῖα nu redeneert de Schr. door. Γυῖα komt volgens diezelfde Grammatici van de wortel γῶ, die op wonderbaarlijke wijze (want de door hen bijgebragte analogiën zijn even onjuist) in γύω verandert, en eene viervoudige beteekenis

heeft, τὸ χωρῶ, τὸ λαμβάνω, τὸ γεννῶ, τὸ φωνῶ. Geene dier vier beteekenissen voldoet den Schr., die dus niet gemakkelijk is. Hij neemt om tot zijn doel te geraken, een ander middel te baat. Van die wortel γύω komt ook γύαλον, τὸ κοίλωμα, κυρίως δὲ τὸ κοιλὸν τῆς χειρός en ἐγγυαλίζω, τὸ ἐγχειρίζω. Hieruit volgt, dat τὰ γυῖα oorspronkelijk de handen beteekende, terwijl γύαλον meer bijzonder het holle van de hand was. Dit blijkt wel niet uit eenige plaats bij de oude schrijvers, maar toch uit woorden als ἐγγυάω, ἀμφίγυος (?) e. a. Uit zulke woorden mag men, natuurlijk altijd volgens den Schr., opmaken, dat er oudtijds naast γυῖα een vorm γῦα bestond, »et »hanc quidem formam praevaluisse, ubi manus notandae es»sent, inde suspicamur, quod in ceteris compositis quam plu»rimis, ubi aut corporis membra maiora universe, aut pedes »proprie indicantur, terminatio υιος perpetua est." Verandering van quantiteit (γῦα, ἀμφίγῡος) mag bij een man, die in etymologicis zoo liberaal blijkt te zijn als de heer Br., geen hinderpaal wezen, maar ik heb nooit geweten, dat Hephaestus ἀμφιγυήεις werd genoemd, omdat hij aan beide *handen* kreupel was. Dat dit ons evenwel niet store! Γύω beteekent volgens Br. κοιλαίνω, γυῖον is gelijk aan τὸ κοῖλον. Maar, zegt de Schr., al weten wij, dat γύω beteekent κοιλαίνω, wat baat ons dat om tot de beteekenis van γυμνός *naakt* te geraken, en hier juist vertoont zich zijne etymologische slimheid in het helderste daglicht. De Grammatici maken gewag van een mystisch verband tusschen γυμνός en κυμνός. Dit woord komt even als κῦμα, κύστις, κύτος, κυφός, en tutti quanti van κύω. Dit beteekent *tumesco*, doen zwellen, en ten gevolge daarvan rond worden. Γύω en κύω staan dus tegenover elkander »quem»admodum convexa et concava," en omdat »convexum pocu»lum pariter concavum dici et intelligi potest," staan zij eigenlijk toch ook weêr niet tegenover elkander. En nu het resultaat: »Verisimile igitur esse existimamus, γυμνόν de figura »corporis humani curva et rotunda antiquo aevo, quo nondum »vestibus tecti incedebant, dictum esse." Ja, dat staat op pag. 6, κοὐδὲν ἀναύδατον φατίξαιμ' ἄν. De Schr. dacht zeker aan den bolvormigen mensch van Aristophanes, *homo sphaeroides Aristophanis*, zouden de Zoölogen zeggen. Men behoeft hierbij even-

wel niet stil te staan; γυμνός beteekent ook »extremum, quia »et tumescendo rotunda forma prodit, et excavando extrema »superficies attingitur." Is het niet, als of men PORPHYRIUS zelven hoorde? En nu zegge nog iemand, dat dit niet mathematisch bewezen is. Eene ernstige wederlegging van des Schr. τερετίσματα zou spotten met de wetenschap zijn. Het is niet moeijelijk eene gissing naar den oorsprong van het woord γυμνός te doen, die vrij wat waarschijnlijker is dan de boven vermelde; ik heb zelf eene zoodanige gissing gereed, maar vind beter die maar voor mij te houden. Het etymologiseren zonder de kennis der vaste wetten, die uit de resultaten van de vergelijkende studie der Indo-Germaansche talen allengs geboren worden, is meer eene zaak van vernuft dan van wetenschap. Want als eene woordafleiding zich niet door duidelijkheid en eenvoudigheid aanbeveelt en door de analogie klaarblijkelijk bevestigd wordt, dan heeft men er toch niets aan. Het etymologiseren is te vergelijken bij het wandelen in een tuin vol klemmen en voetangels. De heer BR., die niet beducht schijnt te wezen voor het gevaar, geeft op pag. 36 en 37 van zijn geschrift eene tweede proeve zijner kunst in de afleiding van het woord παλαίστρα. Het komt van παλαίω, dit van πάλη. Πάλη stamt van πάλλω, dat naauw verwant is met ἄλλω en βάλλω, en in het activum *zwaaijen*, snel bewegen, in het medium sidderen beteekent. Ik vat niet, hoe πάλη van πάλλω, dat is de eenvoudige vorm van den versterkten, kan afstammen, en heb ook nimmer van een werkwoord ἄλλω gehoord. De Schr., die anderhalve pagina vult met plaatsen, waar παλαίστρα, πάλη, πάλλω met de door hem opgegeven beteekenis voorkomen, eene onnoodige moeite, te meer dewijl al die voorbeelden bij PAPE staan, zegt verder: »Πάλλω autem est a prisco verbo πάλω, quod a πάω, pro»ducta forma παίω, productiori forma παιέω." Dezelfde leer verkondigde met dezelfde woorden, het *productiori forma* niet uitgezonderd, reeds voor 50 jaren EVERARDUS SCHEIDIUS (zie VAN LENNEPS *Etymologicum* pag. 539). Deze citeert ook even als BR. de glossa van HESYCHIUS παίει· τύπτει, πλήττει, κρούει, δέρει, maar hij voegt er ook de laatste woorden ἢ ἐσθίει bij, die de heer BR. wegliet, en wel teregt, wanneer hij zich her-

innerde, dat dit eene λέξις was uit ARISTOPHANES, *Acharn.* v. 835 παίειν ἐφ' ἁλὶ τὰν μάδδαν [1]. Nieuw is alleen de volgende opmerking: »Παίω (waarschijnlijk πάω) verbum est primiti»vum aeque ac πέω, πίω, πόω, πύω, et significat impellendo »moveo." En weder neem ik met stille verbazing mijn SOPHOCLES in de hand, en roep met hem: Πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει. Wij zouden op die wijze langzamerhand tot de leer van STRUCHTMEYERUS terugkeeren, die άω, έω, ίω, όω, ύω als de primitive wortels van alle woorden beschouwde.

In het eerste hoofdstuk der verhandeling, dat zich tot pag. 12 uitstrekt, wordt nu verder gehandeld over het gebruik van het woord γυμνός en zijne composita bij de Grieken. De plaatsen zijn vlijtig bijeenverzameld, evenwel is ook dit gedeelte noch volledig noch naauwkeurig bewerkt. Zoo dadelijk het begin »plane nudum significat γυμνός apud HOMERUM," even als of het woord niet ook bij HERODOTUS en overal elders met die beteekenis voorkwam. Het voorbeeld uit MOSCHUS, *Id.* I. 5 οὐ γυμνὸν τὸ φίλαμα past volstrekt niet bij het voorafgaande uit THEOCR. XXII. 146 γυμναὶ δ' ἐν χερσὶ μάχαιραι, want op de eerste plaats is de beteekenis: gij zult niet slechts een kus krijgen, terwijl γυμνός op de tweede zijne gewone beteekenis heeft, en toch zegt de Schr. na THEOCRITUS te hebben aangehaald: »Ita MOSCHUS etc." Evenmin passen bij elkander het voorbeeld uit PHILOSTRATUS, *Apoll.* 6. 11 ἀπηγκωνισμένῃ γλώττῃ καὶ γυμνῇ διετείνετο λέγων en dat uit AESCH. *Sept.* 441 κἀπογυμνάζων στόμα. Wanneer hij vervolgens zegt: »In pace is »plerumque γυμνός dicitur, qui tunica tantum indutus est," dan heeft hij zich òf zeer slecht uitgedrukt, òf zeer vergist; want het was midden in den oorlog, dat de geliefde van Cyrus, waarvan XENOPHON spreekt *Anab.* I. 10. 3 ἐκφεύγει γυμνὴ

[1]) De Schrijver citeert overigens de plaatsen der Grammatici met al de fouten der librarii, die toch zoo gemakkelijk te emenderen zijn. Zoo — ik kies de eerste beste voorbeelden — op pag. 1. ZONAR. *Lex.* pag. 457: σεμνὸς, οὕτω καὶ κύπτω κυπτὸς καὶ γυμνός L. κυμνός. — Pag. 2. *Etym. M.* p. 242: γίνεται δὲ παρὰ τὸ γῶ τὸ χωρῶ, γύω καὶ γύον . . . καὶ πλεονασμῷ τοῦ ι· ἵν' ᾖ γυῖον τὸ λαμβάνον L. γίνεται. *Ibid.* καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μερῶν, waar men leze μελῶν.

πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Evenmin begrijp ik, wanneer hij zegt: »Postea frequenter constructum cum genitivo γυμνόν inveni»mus." Wat beteekent dat *postea*? Bij AESCHYLUS b. v. en bij HERODOTUS komt het meer dan eens zoo geconstrueerd voor. THUCYDIDES, dien de Schr. aanhaalt, spreekt VII. 37 van eene γυμνητία, niet van eene γυμνητεία. Vervolgens mis ik, hetgeen niet mogt gemist worden, de plaatsen uit PINDARUS (*Isthm.* I. 23, *Pyth.* XI. 43), waar στάδιον γυμνόν staat met de beteekenis van renbaan, worstelperk, waarin naakte mannen strijden. Ik weet vervolgens niet, of ἐγγυμνάζεσθαι ἔν τινι meer dan eene enkele maal voorkomt, maar dat het niet, zoo als BR. wil, beteekent *dicendi facultatem exercere in aliquo*, dat weet ik zeker. Over het algemeen mis ik in dit gedeelte orde, heldere verdeeling en oordeelkundige schifting der bijeenverzamelde stof.

In het tweede hoofdstuk wordt gehandeld over den tijd, wanneer en de plaats waar het eerst Gymnasia werden opgerigt. Veel nieuws weet ons de Schr. over den oorsprong der Gymnasia niet te verhalen. Uit de overbekende plaats bij PLATO, *Rep.* V. p. 452 D. wordt opgemaakt, dat de Cretensers de uitvinders der Gymnastiek zijn, en dat de Lacedaemoniers haar van deze overnamen. Het ware van de zaak zal wel zijn, dat de gymnastiek bij den Dorischen stam t'huis behoort. Hier ware overigens de plaats geweest om te spreken over de verschillende wijze, waarop de gymnastiek te Sparta en te Athene werd onderwezen, met het oog op PLUT. *Qu. Symp.* II. 5. 2 en ARISTOT. *Polit.* VIII. 3. 3, eene kwestie, waarop HERMANN opmerkzaam maakte in zijne *Privat-Alterthümer* § 35. 3. Ook mag men zich te regt verwonderen, dat de Schr. met geen enkel woord gewaagt van het aan zijne bewering lijnregt tegenoverstaande gevoelen van AELIANUS (*V. H.* III. 38: Δίκας τε δοῦναι καὶ λαβεῖν, εὗρον Ἀθηναῖοι πρῶτοι, καὶ ἀγῶνα τὸν διὰ τῶν σωμάτων ἐπενόησαν, καὶ ἀπεδύσαντο καὶ ἠλείψαντο [2]),

[2]) In het begin van het aangehaalde hoofdstuk van AELIANUS staat eene fout in de woorden: ὅτι ἐν Ἀθήναις εὑρεθῆναι λέγουσι πρῶτον τὴν ἐλαίαν, καὶ τὴν συκῆν, ἃ καὶ πρῶτον ἡ γῆ ἀνέδωκεν. Men leze ἐκεῖ voor καί.

en van de pogingen der uitleggers, vooral van PERIZONIUS, om aan de Doriërs de eer der uitvinding te vindiceren, zonder aan de *fides* AELIANI een al te gevoeligen slag toe te brengen. Er volgt eene beschrijving der drie groote Gymnasia te Athene (p. 16—22), waarin ik, insgelijks weinig meer gevonden heb, dan hetgeen de Schr. uit LEAKE en uit HERMANNS *Privat-Alterthümer*, dien hij *honoris causa* wel had mogen citeren, geput heeft. Uit zijne woorden moet ik evenwel opmaken, dat hij ons slechts een gedeelte zijner Collectanea heeft medegedeeld; want na eene zeer korte beschrijving der Akademie zegt hij: »et si attendimus ad ea, quae apud Lexicographos »leguntur, coniicere licet, Academiam fuisse amplissimum lo»cum, cinctum et Deorum veluti praesentia sanctum, in quo »nemora venationis, horti ambulationis etc. etc. occasionem iu»venibus et maioribus natu praeberent." Hij komt pag. 20 nog eens op die *lexicographen* terug. Ik had gewenscht, dat hij had kunnen goedvinden, ons die plaatsen, die een zoo aanschouwelijk beeld van de inwendige inrigting der Akademie opleveren, mede te deelen; ik heb niet veel meer kunnen vinden dan eene of andere zeer dorre glossa, zoo als b. v. bij SUIDAS ἀκαδημία: προάστειον ἀλσῶδες, eene aan DIOGENES LAERTIUS III. 7 ontleende aanteekening, waaruit de Schr. ook nog had kunnen opmaken, dat de held, van wien de Akademie haar naam zou hebben gekregen, Ἑκάδημος heette en niet Ἀκάδημος, zoo als hij op pag. 16, onder aanhaling der juist het tegenovergestelde bewijzende plaats van DIOGENES, genoemd wordt (zie ook BEKK. *Anecd.* p. 212. 18). In de mededeelingen over het Lyceum staat eene plaats uit ULPIANUS *ad Demosth. in Timocr.* p. 313. 4, die mijns inziens bedorven is, zonder dat het mij evenwel heeft mogen gelukken, de ware lezing te herstellen: Λύκων ποτὲ ἐπελθόντων τῇ πόλει τῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων ἀναιρούντων, ἔχρησεν ὁ θεὸς θύειν μάλιστα ἐν τῷ τόπῳ· καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ὀσμῶν ἀπώλλυντο οἱ λύκοι. Ik begrijp het middel niet goed om door de geur van offeranden de wolven niet slechts te verdrijven maar zelfs te dooden. Doch mijn vriend NABER deelt mij eene zeer aannemelijke conjectuur mede, hij leest namelijk μαλλόν in plaats van μάλιστα, zoo dat de rook der geofferde wol voor de wolven be-

dwelmend of doodelijk is geweest. Overigens hebben wij ook op dit gedeelte van des Schr. arbeid verscheidene aanmerkingen. Het is niet ongepast om bij gelegenheid van het Lyceum met een enkel woord te gewagen van de verschillende verklaringen, die door ouden en nieuwen gegeven zijn van Apollo Λύκειος. Men kan daarbij kort en tevens volledig zijn. Maar wat baat het, eene enkele plaats mede te deelen uit die wolk van getuigen, die reeds VAN STAVEREN *ad Lact.* VI. f. IV (zie VERHEYK *ad Antonin. Liberal.* p. 241) bijeenverzameld, en die CREUZER oordeelkundig behandeld heeft in zijne *Meletemata* I. p. 30. Waarom deelt de Schr., die aanneemt, dat het Gymnasium van de nabijheid van den tempel van Apollo Lycius zijn naam heeft gekregen, slechts die ééne plaats uit PAUSANIAS, die toch de hoofdbron voor zijne topographische bepalingen is, mede, waar deze den naam van Pandions zoon Lycius afleidt? De Periegeet zelf is eerlijk genoeg te bekennen, dat hij bij zijn onderzoek naar den oorsprong dier benaming (hij spreekt eigenlijk van Ἄρτεμις Λυκεία, maar dat komt op hetzelfde neêr) geen uitsluitsel heeft kunnen krijgen (II. 31. 6), en dat de door BR. medegedeelde etymologie (zij staat I. 19. 4, niet I. 1 zoo als de Schr. citeert) alleen aan de plaats waar die tempel stond haar aanzijn had te danken, blijkt uit een ander verhaal van den oorsprong van dien naam, dat wij bij hem lezen II. 19. 3, waar hij den tempel van Apollo Lycius te Argos beschrijft. De gevoelens der nieuwere Mythologen over de ware beteekenis van dien bijnaam zijn bijna niet minder uiteenloopend, dan die der oude Schrijvers. Mij komt altijd nog het eenvoudigst voor de afleiding van Λυκία, waar de god vooral vereerd werd. Uit den naam λύκιος maakte men dan later door eene soort van Paronomasie λυκιάεργος, en nu moest natuurlijk verklaard worden hoe die lupus in fabulam was gekomen. De Schr. is — wij zagen daar aanstonds nog een voorbeeld — vrij slordig in zijne citaten, maar hetgeen ik op pag. 19 lees kan niet enkel slordigheid zijn. Er wordt aangehaald HARPOCRATION i. v. Λύκειον: ὁ Θεόπομπος μὲν ἐν τῇ τρίτῃ Πεισίστρατον ποιῆσαι, Φιλόχορος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ Περικλέους ἐπιστατοῦντός φησιν αὐτὸ γενέσθαι. Aan welke uitgaaf van HARPOCRATION heeft toch de Schr. die woorden Θεόπομπος

μὲν ἐν τῇ τρίτῃ ontleend? Er stond oudtijds Θ. μ. ἐν τῇ κατὰ Πεισιστράτου. Reeds MAUSSAC veranderde dit in Θ. μ. ἐν τῇ κα' Πεισίστρατον, en zoo staat thans overal, d. i. zoowel bij HARPOCRATION als bij de schrijvers die uit hem hebben geput. De Schr. gaat voort: »Alii arbitrantur inchoatum a Pisistrato, »post a Pericle exstructum." Ik moet al weer mijn leedwezen te kennen geven, dat die *alii* niet genoemd zijn. Op het slot der mededeelingen over het Lyceum zegt de Schr., al weder steunende op die Lexicographi en met het oog op een berigt, dat van eene waterleiding in het Lyceum gewaagt, dat daar waarschijnlijk in lateren tijd ook βαλανεῖα waren geweest. Ik kan evenwel de juistheid dier gevolgtrekking niet toegeven.

Ik zie niet in, wat nut het zou opleveren, wanneer ik ook de beschrijving van den Cynosarges, de kleinere Gymnasia te Athene en de meest beroemde Gymnasia in Griekenland (p. 21—28) op dezelfde wijze toelichtend behandelde. Het zou al spoedig blijken, dat die stukken in gehalte van de vorigen niet verschilden. Ik stip daarom slechts een enkel punt aan. Het artikel van SUIDAS over den Cynosarges begint aldus: τόπος τίς ἐστι παρ' Ἀθηναίοις καὶ ἱερὸν Ἡρακλέους κατ' αἰτίαν τοιαύτην· Δίομος (BR. schrijft Δίδυμος alleen om zich het genoegen te verschaffen van er bij te voegen »leg. Δίομος secundum STEPHANUM, »HESYCHIUM, ULPIANUM," hoewel de ware lezing reeds lang in de teksten van SUIDAS staat) ὁ Ἀθηναῖος ἔθυεν ἐν τῇ ἑστιᾷ· εἶτα κύων παρὼν [3] ἥρπασε τὸ ἱερεῖον· καὶ ἀπελθὼν εἴς τινα τόπον ἀπέθετο. Zou hier παριών niet eigenaardiger wezen? Een oogenblik moet ik nog stilstaan bij hetgeen de Schr. op pag. 24 over de Hermesbeelden in de Gymnasia zegt en wel vooral bij deze merkwaardige woorden: »Plures Hermae, signa Mercurii, qui »veluti corporis exercitationibus praeerat, sive iussu magistra»tuum sive sumptibus privatorum erecti, fere ubique Athenis »inveniebantur." Het begin en het slot dier phrase: *plures*

---

[3] Eene soortgelijke fout staat bij *Pseudo*-HEROD. *Vit. Hom.* 33: ἐλάμβανέ τι ἀείδων τὰ ἔπεα τάδε ἃ καλεῖται Εἰρεσιώνη, ὠδήγουν δὲ αὐτὸν καὶ συμπαρῆσαν ἀεὶ τῶν παίδων τινὲς τῶν ἐγχωρίων. L. συμπαρῆσαν.

Hermae, signa Mercurii, fere ubique Athenis invcniebantur, luidt vrij aannemelijk, hoewel er geleerden geweest zijn, die beweerd hebben, dat die Hermen met Hermes eigenlijk niets te doen hadden (WINCKELMANN, *Gesch. d. alten Kunst.* I. 1. § 9), zoo als het zeker is, dat in lateren tijd het woord meer een appellativum is geworden, en dat men zelfs portretten zoo noemde. Maar aangenomen eens, dat die Hermen zijn steenen (eigenlijk steenhoopen, over wier dubbel doel zie MÜLLER, *Archaeologie*, 2*te Ausg.* pag. 44) of beelden ter eere van Hermes, zijn er dan onder de betrekkingen, in welke die god tot de menschen staat, niet andere (b. v. ἐνόδιος, ἡγεμών, διάκτωρ), die meer aanleiding geven om hem ἐν μέσῳ τοῦ ἄστεος καὶ τῶν δήμων ἑκάστων (PLAT. *Hipparch.* p. 228. D) eerezuilen op te rigten, dan omdat hij »veluti corporis exercitationibus praeerat." Over den oorsprong en het doel dier Hermen loopen de gevoelens der geleerden nog steeds uiteen; de literatuur over dit punt kan de Schr. vinden bij HERMANN, *gottesdienstl. Alterth.* § 15. 9. Mij komt het gevoelen van HERMANN zelven, dat het eigenlijk grenssteenen waren, zooveel te waarschijnlijker voor, als ik het alles behalve ongerijmd vind te veronderstellen, dat oorspronkelijk de Hermen, steenhoopen of ruwe steenen langs de wegen (ἕρμαι verwant met ἕρματα, ἕρμακες) in geene betrekking tot Hermes stonden, en dat die betrekking eerst uit den naam ontstaan en afgeleid is. Over de Hermen van Hipparchus en de verklaring der hierboven reeds aangehaalde woorden uit den *Hipparchus* van PLATO had de Schr. veel belangrijks kunnen vinden bij Dr. A. HECKER, *Comment. Crit. in Anthol.* p. 109.

Het laatste gedeelte der tweede afdeeling: *de Gymnasiorum usu mutato* (p. 28—32) aarzelen wij niet het beste gedeelte van het geheele geschrift te noemen. Uit de plaatsen der oude schrijvers wordt duidelijk aangetoond, hoe vooral na den Peloponnesischen oorlog de lust aan de oefeningen in het Gymnasium en de Palaestra hoe langer hoe meer verflaauwde, hoe op de plaatsen, weleer bestemd om aan het ligchaam kracht en behendigheid te verschaffen, thans de Sophisten met hunne verblindende leer het hart en den geest der jongelingen bedierven. De Schr. heeft zijne beweringen ten deze genoegzaam gestaafd; hoe algemeen echter de gewoonte was geworden om de Gym-

nasia in lokalen voor philosophische disputen te herscheppen, blijkt vooral uit LUCIAN. *Dial. Mort.* I. 1: *εὕροις δ' ἂν αὐτὸν ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸ Κράνειον ἢ ἐν Λυκείῳ, τῶν ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους φιλισόφων καταγελῶντα.* Overigens had de Schr. op deze plaats wel met een enkel woord mogen gewagen van het verschil, dat de Grieken zelve reeds maakten tusschen Gymnastiek en Athletiek, en van de verwijten, die reeds door Grieken, maar vooral door de Romeinen aan die bovenmatige voorliefde voor de oefeningen in de Gymnasia uit een dubbel, een geneeskundig en een moreel oogpunt gedaan zijn (m. z. WIELAND, Inleiding tot de vertaling van den *Anacharsis* van LUCIANUS IV. p. 316; HEYNE, *Opuscula Academica* IV. p. 14 vlgde; BECKER, *Charikles* II. p. 312 vlgde). Vreemd is het, dat de Schr. somtijds de Grieksche teksten zelve en dan weer de Latijnsche vertaling daarvan geeft; ook ware het te wenschen geweest, dat hij zich van eene betere uitgaaf van ARISTOPHANES had bediend.

Met het derde en laatste hoofdstuk: *Quaenam fuerint partes Gymnasii, quo modo distributae iunctaeque inter se quaeritur*, begeeft de Schr. zich op een geheel ander terrein, op het terrein der hermeneutica. Dewijl toch al hetgeen wij van de inwendige inrigting der Gymnasiën weten, vooral op twee plaatsen, eene uit PAUSANIAS VI. 23 en de andere uit VITRUVIUS V. 11 berust, zoo komt het vooral op eene naauwkeurige en juiste verklaring dier beide plaatsen aan. Zien wij of de heer BR. zich als een degelijk *ἑρμηνεύς* van zijne taak heeft gekweten. Wat de plaats van PAUSANIAS betreft, zal ik mij evenwel wel wachten hem onbepaalden lof toe te kennen. Ik moet een gedeelte daarvan overschrijven, om duidelijk te zijn.

Πλάτανοι μὲν ὑψηλοὶ διὰ τῶν δρόμων πεφύκασιν ἐντὸς τοίχου· ὁ σύμπας δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται ξυστός. — *Χωρὶς μὲν δὴ εἰς ἄμιλλαν τῶν δρόμων ἐστὶν ἀποκεκριμένος δρόμος, ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἱερὸς, χωρὶς δὲ, ἔνθα ἐπὶ μελέτῃ δρομεῖς καὶ οἱ πένταθλοι θέουσι.* »Primum igitur septum dicitur xystus, »quo vocabulo intelligimus locum, septum pariete sive muro, »*τοῖχος*, in quo platani secundum interque porticus, *διὰ τῶν* »*δρόμων*, inveniebantur." De Schr. heeft, als ik mij niet vergis, niet begrepen wat *διὰ τῶν δρόμων* is. De zaak is eenvoudig deze. Er waren in het Gymnasium verscheidene renbanen

naast elkander, door platanenlanen van elkander gescheiden. Ook is het niet duidelijk wat ἐντὸς τοίχου moet beteekenen. Veel beter versta ik hetgeen door SCHUBART wordt aanbevolen ἐντὸς τείχους. »In hoc xysto," gaat de Schr. voort, »erat »ἀποκεκριμένος δρόμος ἱερός, qui est una ex porticibus, in qua »currendo contenderent. Praeterea in Xysto erat locus, ubi »cursores et quinquertiones exercebantur." Voor de uitgevers van PAUSANIAS heeft die verdeeling, ééne renbaan voor δρομεῖς (want men moet met SIEBELIS lezen ἐς ἄμιλλαν τῶν δρομέων), eene tweede voor δρομεῖς en πένταθλοι, nog al moeijelijkheden opgeleverd. Zij zijn van oordeel, dat men, met het oog op PAUS. VI. 21. 2, waar dezelfde verbinding voorkomt, wel niets aan de plaats mag veranderen, maar toch genoodzaakt is tot de bekentenis, dat zij bij onze gebrekkige kennis van de gymnastiek der Ouden, voor ons onverstaanbaar is. De Heer BR. ziet er hoegenaamd geene moeijelijkheid in. Hij vertaalt de Grieksche woorden in het Latijn, en de Commentarius is gereed. Het volgende is niet veel fraaijer: Ἔστι δ' ἐν τῷ γυμνασίῳ καλούμενον Πλέθριον· ἐν δὲ αὐτῷ συμβάλλουσιν οἱ Ἑλλανοδίκαι τοὺς καθ' ἡλικίαν ἢ καὶ αὐτῷ διαφέροντας τῷ ἐπιτηδεύματι· συμβάλλουσι δὲ ἐπὶ πάλῃ. »Tandem Pausanias loquitur »de loco, qui Πλέθριον dicitur, ob loci magnitudinem in quo »luctabantur. Credimus, πλέθριον fuisse locum amplum, pla»tanis septum et palaestram tantum athletis destinatam." Dat is een Commentarius, die geen verderen Commentarius noodig heeft. Ik zal den heer BR. eens laten zien, wat interpreteren is, en wil ten zijnen gerieve de verklaring overschrijven, die SCHUBART, qui regnat in Pausania, van deze plaats geeft *Zeitschrift für die Alterthumswissensch.* 1847. n°. 38: »Meine »Erklärung der Stelle ist folgende. Vorerst behalte ich die »Lesart aller Handschriften ἐπὶ πάλῃ bei. Ferner lese ich αὐ»τοὺς καθ' ἡλικίαν, wo αὐ vom Schlusse des vorhergehenden »Wortes absorbirt wurde. Der völlig passende Sinn ist nun. »Das Plethrion war der Kampfplatz für Ringer, und zwar galt »hier als Regel, dass jedesmal die zusammengestellt wurden, »die ohngefähr gleiches Alters waren; ausnahmsweise jedoch »(ἢ καί) stellten die Hellanodiken auch solche zusammen, die »sich durch besondere Geschichlichkeit, Kampfgeübtheit aus-

»zeichneten. Zu dieser einfachen, sachgemässen Erklärung »passt es sehr wohl dass in folgenden Paragraphen ein eigener »Ringplatz für die οὐ παλαίσοντας ἔτι erwähnt wird, wo diese »ihre Uebungen ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων πληγαῖς hielten." Ik mag niet ontveinzen, dat Schubart dat αὐτούς wel in wat ruimen zin opvat; maar ik zie niet in, hoe men, zonder nog gewelddadigere maatregelen, b. v. door te onderstellen, dat achter τούς het substantivum was uitgevallen, tot eene gezonde verklaring der plaats kan geraken. Op des Schr. verklaring van den volgenden zin zal het niet noodig wezen nader terug te komen, dewijl de juiste verklaring daarvan in Schubarts woorden reeds ligt opgesloten.

De Schr. handelt vervolgens over de etymologie van het woord Palaestra, een onderzoek, waarin wij hem reeds zijn gevolgd, en over de verschillende beteekenissen van dit woord [4]. Palaestra is in de eerste plaats ὁ τόπος, ἐν ᾧ γυμνάζονται πάντες οἱ ἀθληταί, vervolgens ὁ τόπος ἐν ᾧ παλαίουσιν. De Schr. noemt verscheidene palaestrae op, ook die van Timagetes waarvan melding wordt gemaakt bij Plato, *Lys.* p. 204. »Her»mann putat," zegt hij, »hanc palaestram publice aedificatam »esse et paedotribae traditam. Quae sententia nobis placet com»parantibus hunc Xenophontis locum: ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὑτῷ »οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαίστρας πολλάς (*Rep. Athen.* II. 9)." Bij de menigvuldige verpligtingen, die de Schr. jegens Hermann heeft, vind ik het niet fraai, dat hij het doet voorkomen, als of dat maar eene losse gedachte van Hermann was, die hij door de plaats van Xenophon was gekomen te schragen. Hermann citeert die zelf, *Privat-Alterth.* p. 186. En de Schr. kent die plaats van Hermann uitmuntend, want al wat hij over palaestrae door privaten opgerigt zegt, is daaraan ontleend. Hij heeft vergeten de palaestra van Lycurgus, den zoon van Lycophron (ook Hermann noemt haar op die plaats niet), waarvan Leake melding maakt p. 486. Onder de verschillende beteekenissen

---

[4]) In de door Br. aangehaalde plaats uit Plut. *Sympos. Qu.* I. 4: τὰς παλαίστρας κεκλῆσθαι ἀπὸ τῆς πάλης, οὐχ ὅτι πρεσβύτατός ἐστι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ — τυγχάνει δεόμενον geloof ik dat men ἄλλων in ἄθλων moet veranderen.

van het woord παλαίστρα noemt hij in de laatste plaats deze: »παλ. dicitur decentia illa, qua status, motus flexusque cor»poris ac omnes omnino habitus venustatem quandam leporem»que prae se ferunt." Het is jammer, dat hij niet eene enkele plaats heeft bijgebragt waar het woord met die beteekenis voorkomt.

Volgen wij den Schr. nu nog in zijne beschrijving en toelichting der bekende plaats van VITRUV. V. 11. Het blijkt uit alles, dat hij dit voor het belangrijkst gedeelte zijner taak houdt. Hij begint met de hulpmiddelen op te sommen, waarvan hij zich bij de constituering van den tekst heeft bediend, geeft eene korte beschrijving van *Codd. Vossiani* 107 en 88 (hij weet er evenwel niet veel meer van te zeggen dan dat zij in folio en vetustissima manu geschreven zijn), en een *Cod. Leovardiensis* (hier had SCHNEIDER hem de taak gemakkelijk gemaakt), *olim Franeckeranus* (p. 39—43) deelt vervolgens het bedoelde hoofdstuk mede, zoo als het in het Leeuwardensche handschrift staat, laat dan hetzelfde hoofdstuk nog eens volgen, voorzien van de verbeteringen, die door de uitgevers en door hem zelven in den tekst zijn gebragt (44—50), en voegt hierbij een uitvoerigen Commentarius op de woorden van VITRUVIUS (p. 51—68); ten slotte ontvangen wij nog een paar gissingen van Dr. OTTEMA, den Schr. welwillend ten gebruike afgestaan. Zal ik nu mijn oordeel over dien arbeid in korte woorden uitspreken, dan vind ik er al bijzonder weinig nuttigs en belangrijks in. Het best zijn de beide coniecturen van Dr. OTTEMA, die beiden, zoo al m. i. niet waar, dan toch zeer vernuftig zijn. De Schr. heeft een fraai geteekend plan van een Grieksch Gymnasium achter zijn boekje gevoegd; dewijl nu echter Dr. OTTEMA hem zijne σύμβολα waarschijnlijk eerst gaf, toen dat plan reeds op steen was gebragt, zoo stemt de teekening met den tekst niet overeen. Eene enkele zeer onbeduidende en tot de zaak zelve niets afdoende verbetering heeft hij in den tekst gebragt; maar zijn Commentarius is opgepropt met eene menigte der alleronbelangrijkste en voor een gedeelte absurde aanteekeningen, die hij uit oude en nieuwe uitgaven van VITRUVIUS, vooral uit de editie van *Monsieur* DE BIOUL heeft overgenomen, die wellig een uitmuntend architekt, maar

stellig en zeker geen uitmuntend philoloog geweest is. Het lust mij niet, dat geheele antiquiteitenkabinet te gaan uitstoffen. Ik wil mij liever bij de bij uitstek moeijelijke plaatsen uit het hoofdstuk bepalen.

§ 4. »Proxime a conisterio in versura porticus frigida la»vatio, quam Graeci λοῦτρον vocitant: ad sinistram ephebei »elaeothesium: proxime autem elaeothesium frigidarium." Reeds MARINI, die in 1836 VITRUVIUS uitgaf, en wiens uitgaaf BRUGSMA kende, stuitte op het woord *frigidarium*, daar *frigidarium* en *frigida lavatio* hetzelfde waren. BECKER heeft in den *Gallus* II. p. 35, MARINI's bezwaren nader ontwikkeld, en is insgelijks tot het resultaat gekomen, dat beide woorden hetzelfde beteekenden. REIN, die na BECKERS dood de tweede uitgaaf van den *Gallus* bezorgd heeft, keurt door zijn zwijgen (daar hij overigens steeds waar hij van BECKER in gevoelen verschilt, dit te kennen geeft) BECKERS meening goed. In plaats van *frigidarium* stellen zij voor te lezen *tepidarium*. De heer BR. is het niet eens met die Geleerden, en de wijze, waarop hij hen weerlegt, is nog al eigenaardig: »Sed ista quidem loci cor»rectio," zegt hij, »alienissima est a mente Vitruvii et om»nino temeraria. Melius sane DE BIOUL." Die Monsieur DE BIOUL is de heilige, bij wien hij zweert. Laat ons zien, wat voortreffelijks wij over die plaats van hem hooren. »Près de »l'elaeothesium était la chambre froide, frigidarium, c'est ain»si du moins que j'ai interpreté ce mot, qui ne peut signifier »le bain d'eau froide, dont il a déjà parlé. Ce devait être »une place près de l'étuve et du bain d'eau chaude, où se te»naient pendant quelque temps les personnes, qui en sortaient »pour se refroidir peu à peu, avant de se trouver en plein »air. Nous lisons dans Pétrone: itaque intravimus bal»neum, et sudore calefacti momento temporis ad frigidam, *ou* »*bien* ad frigidarium eximus." Deze verklaring nu van *frigidarium* steunt op niets. Het is niets anders dan door eene onnatuurlijke en gedwongen verklaring een bewijs putten uit eene plaats, die bij eene eenvoudige en ongedwongene explicatie juist voor het tegenovergestelde gevoelen pleit. Niemand toch zal zich genoopt gevoelen om met DE BIOUL *frigidam* in *frigidarium* te veranderen, daar *ad frigidam exire* eenvoudig

beteekent zich in het koude bad (frigidam aquam) begeven. De Romeinen plagten na het warme of het stoombad zich òf door eene soort van koude douche in het *labrum* (volgens den heer DE BIOUL [pag. 62. bij BR.] »labrum signifie les bords de »la baignoire qui contenait l'eau pour s'y laver!)" af te koelen, òf zij begaven zich in het frigidarium om daar een koud bad te nemen. Dit bewijzen behalve PETRON. 28 een aantal plaatsen, door de interpretes van PETRONIUS bijeengebragt, waarvan ik slechts ééne hier wil mededeelen, die ook BECKER aanhaalt *Gallus* III. p. 88, SIDON. *carm.* 19:

»Intrate algentes post balnea torrida fluctus,
»Ut solidet calidam frigore lympha cutem."

Daarenboven is het in strijd met het taalgebruik om *frigidarium* op te vatten, zoo als DE BIOUL en BR. doen, en zoo als dat ook gedaan had, evenwel niet zonder van verscheiden kanten tegenspraak te ondervinden, GELL in zijne *Pompeiana* pag. 102. De heer BR., die *frigida lavatio* en *cella frigidaria* vereenzelvigt, zal er stellig niet tegen kunnen hebben, dat ik *frigidarium* en *cella frigidaria* voor hetzelfde houd. Dat hij dan vergelijke PLIN. *Ep.* II. 17. 11 en V. 6. 25, en hij zal zien, dat *cella frigidaria* althans het vertrek beteekent, waar men koude baden nam. De eerste dier beide plaatsen heeft BR. zelf geciteerd ten bewijze, dat de »frigida lavatio erat »piscina amplissima, in qua natare poterant." Zij luidt: »inde »balnei cella frigidaria, spatiosa et effusa, cuius in contrariis »parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abunde ca»pacia, si innare in proximo cogites." Ik wenschte wel dat ik begreep wat »innare in proximo" was. PLINIUS heeft zoo ook niet geschreven. Uit de beste handschriften is thans door KEIL in den tekst opgenomen *si mare in proximo cogites.* Voor mij is het niet twijfelachtig, dat *frigida lavatio* en *frigidarium* hetzelfde zijn. Evenwel kan ik begrijpen, dat iemand het hiermede en vooral met de verandering van *frigidarium* in *tepidarium* niet eens is. Maar, hoe dan ook, een zoodanig geadstrueerd gevoelen verdient eene andere weerlegging, dan eene eenvoudige ongemotiveerde veroordeeling. De heer BR. heeft BECKER niet eens behoorlijk gelezen. Zijne citaten uit den *Gallus* zijn van dien aard, dat niemand daaruit kan opmaken, of

hij de eerste dan wel de tweede uitgaaf heeft gebruikt. Pag. 48 citeert hij Becker in *Gallo* II. pag. 85, dat alleen op de eerste uitgaaf kan slaan, pag. 56 en 57 zegt hij »Rein (in Beckeri »*Gallo*, 2 edit.) contendit, frigidam lavationem eandem esse ac »frigidarium," terwijl Rein volstrekt niets beweert, maar alleen Beckers woorden op nieuw doet drukken. Hoe nu die verwarring te verklaren? Het is ook veel eenvoudiger te zeggen, dat eene verbetering niet strookt met de *mens Vitruvii*, dan die behoorlijk te wederleggen. En toch bewijst dat bewijs *e mente Vitruvii* niets. Als er *tepidarium* in den tekst stond, dan zou de heer Br. er stellig geen bezwaar in hebben gevonden.

§ 6. »Extra autem disponantur porticus tres, una ex pe»ristylio exeuntibus, duae dextra atque sinistra stadiatae, ex »quibus una, quae spectaverit ad septemtrionem, perficiatur »duplex amplissima latitudine: altera simplex, ita facta, ut in »partibus, quae fuerint circa parietes et quae erunt ad co»lumnas, margines habeant, uti semitas non minus pedum »denum." Zoo staat in de handschriften, maar de blijkbare taalfout in die woorden wijst de noodzakelijkheid eener verandering aan. Men heeft op verscheidene wijzen trachten te helpen. Perrault las *alterae simplices, ita factae*, anderen veranderden *habeant* in *habeat*; Becker las voor facta *factae*. De heer Br. heeft in zijn tekst opgenomen *habeat*. Waarom hij die lezing verkoos boven die van Becker, waarvan hij niet eens gewag maakt, zegt hij niet. Erg doordrongen van de noodzakelijkheid dier lezing schijnt hij niet geweest te zijn, want toen Dr. Ottema hem later zijn gevoelen over die plaats mededeelde, was hij aanstonds gereed de meening op te offeren, die hij vroeger omhelsd had. Volgens Dr. O. nu moeten de woorden *altera simplex*, die in den Cod. Leovard. tusschen twee semicola staan, als eene interpolatie beschouwd worden. Er komt, dunkt mij, alles aan op de verklaring van het woord *stadiatae*. Verreweg de meeste uitleggers zeggen, dat het is »van een stadium voorzien," en volgens de analogie moet het dat ook beteekenen (zoo b. v. *auratus* van *aurum*, *falcatus* van *falx*, *oculatus* van *oculus* enz.). Als echter *stadiatus* dat beteekent, als dus twee dier porticus tot oefenplaatsen

waren ingerigt, dan moeten de woorden *altera simplex* blijven staan, en dan is BECKERS coniectuur *factae* noodzakelijk; want die randen, die wandelpaden, waarvan gesproken wordt, hadden volgens VITRUVIUS dit doel: »Ita qui vestiti ambulaverint »circum in marginibus non impedientur ab cunctis" (ik zou de lezing *unctis* verkiezen) »se exercentibus." Aan dat gevaar waren de wandelenden echter in beide porticus evenzeer blootgesteld. Het volgende: »haec autem porticus ξυστός apud Grae»cos vocitatur" verklaart BECKER van de porticus stadiata simplex, en zoo vinden dan ook de in § 8. volgende woorden »proxime autem xystum et duplicem porticum hypaethrae am»bulationes" hunne verklaring; want zij beteekenen: naast de, ter zijde van de (tegenover elkander gelegene) eenvoudige en naast de dubbele porticus zijn de wandelplaatsen. Dat men eene oefenplaats, een δρόμος, stadium noemde, blijkt ook nog uit § 7: »haec autem porticus ξυστός apud Graecos vocitatur, »quod athletae per hiberna tempora in tectis stadiis exercen»tur." De heer OTTEMA vat stadiatus blijkbaar op in de beteekenis van een stadium lang. Hiervoor pleit m. i. niets, dan dat VITRUVIUS ook den omvang der peristylia bepaald heeft (§ 2 »uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitio»nem.") Er dient echter toch wel eenig bewijs voor die anomalische beteekenis van *stadiatus* bijgebragt te worden. Ook is het geneesmiddel van Dr. OTTEMA buitendien wel wat kras. Ware zijne eerste gissing bewezen, dan zou niemand kunnen aarzelen, de tweede (§ 8 »proxime autem xystum *et* dupli»cem porticum" l. *i. e. duplicem porticum*, hetgeen dan als een glossema moest beschouwd worden), die daarmede staat en valt, aanstonds te omhelzen. En wat heeft nu de heer BR. gedaan ter verklaring en opheldering der moeijelijkheden? Zijne noot op pag. 63 luidt aldus: »Galiani, Rode, Schneider »et Marini, et quos iam laudavi Philander, Barbarus, Per»rault et de Bioul ambas porticus, alteram simplicem, alteram »duplicem, stadio ornaverunt, de Bioul" (dat is zeker een verkeerde naam) »solus in sua delineatione duplicem porticum »stadio ornavit. Vitruvius tantum unam porticum, quae apud »Graecos ξυστός dicitur, stadio ornavit. Credimus igitur cum »Straticone et Krause, porticus stadiatas fuisse porticus stadii

»longitudinem habentes." Dat noem ik redeneren. Had de heer BR. slechts gezien, wat er in den tekst staat, *quod athletae per hiberna tempora in* tectis *stadiis exercentur*. Er waren twee porticus met stadia, maar slechts de eene, de ξυστός, met eene overdekte oefenplaats.

Ik wil ten slotte nog een enkel punt aanstippen uit den Commentarius, die bijna niets anders dan paraphrase van den tekst en notas variorum bevat. Pag. 52 staat: »exedrae, loca »spatiosa habentia sedes lapideas, teste Plat. *Charm.* p. 155; »*Euthyd.* p. 274." Deze en de volgende citaten zijn overgenomen uit BECKER, *Charikles* II. p. 330; maar BECKER bedient zich van die plaatsen om aan te toonen, niet dat er steenen zitplaatsen, maar van welken aard die zitplaatsen geweest zijn. Ik voeg hier slechts nog één staaltje bij van de geleerdheid van DE BIOUL den geliefkoosden zegsman van den heer BRUGSMA, op pag. 64: »Le stade était un espace de 125 pas qui faisait en»viron 90 de nos toises. Le mot est dérivé du verbe στυ, »qui signifie s'arrêter, parce qu'on dit, qu' Hercule courait »tout d'une haleine cet espace, au bout duquel il s'arrêtait."

Ik heb mij de moeite getroost om het geheele boekje van den heer BR. door te loopen, en hetgeen ik gedurende die wandeling heb opgemerkt, zal reeds voldoende kunnen aanwijzen, wat mijn gevoelen is, thans nadat ik haar ten einde heb gebragt. Er worden meer naauwkeurigheid in de schifting en regeling van de slechts al te rijke stof, meer naauwgezetheid in de waardering van den arbeid van anderen, meer geregelde argumentatie bij de ontwikkeling van eigene denkbeelden, meer zelfstandigheid, meer oorspronkelijkheid vereischt, dan in deze proeve gevonden worden, om de leemte aan te vullen, waarvan BECKER spreekt op de plaats, die ik in het begin dezer beoordeeling heb aangehaald. Het onderwerp is moeijelijk, maar juist daarom vereischt het eene kalme, bezadigde, oordeelkundige bewerking, niet eene behandeling, die tot in den stijl en de proevencorrectie de duidelijke sporen van overhaasting draagt.

Brielle, Mei 1856. E. MEHLER